


Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет дошкільної та спеціальної освіти
Кафедра дошкільної освіти

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В.о. завідувача кафедри дошкільної освіти

 доц. Ольга МЕЛЬНИКОВА

“30” серпня 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК 20 ПСИХОЛОГІЯ ДИТЯЧА З ПРАКТИКУМОМ

Галузь знань	01 Освіта /Педагогіка
Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Спеціальність	012 Дошкільна освіта
Освітня програма	Дошкільна освіта

Робоча програма навчальної дисципліни «Психологія дитяча з практикумом» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта

Розробник: Попиченко Світлана Сергіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри дошкільної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Протокол № 1 від “30” серпня 2023 року

В. о. завідувача кафедри
дошкільної освіти



(підпис)

доц. Ольга МЕЛЬНИКОВА
(прізвище та ініціали)

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні науково-методичної комісії факультету дошкільної та спеціальної освіти

Протокол № 1 від “30” серпня 2023 року

Голова науково-методичної комісії факультету дошкільної та спеціальної освіти



(підпис)

доц. Ольга БУТЕНКО
(прізвище та ініціали)

Пролонговано:

на 20__/20__ н. р. _____ (підпис) (_____) «__» ____ 20__ р., протокол № __

на 20__/20__ н. р. _____ (підпис) (_____) «__» ____ 20__ р., протокол № __

на 20__/20__ н. р. _____ (підпис) (_____) «__» ____ 20__ р., протокол № __

на 20__/20__ н. р. _____ (підпис) (_____) «__» ____ 20__ р., протокол № __

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни	обов'язкова	обов'язкова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	українська
Загальний обсяг у кредитах ЄКТС / годинах	5/150	5/150
Курс	1-й, 2-й	1-й, 2-й
Семестр	2-й, 3-й	2-й, 3-й
Кількість змістових модулів із розподілом:	2	2
Обсяг кредитів	5	5
Обсяг годин, у тому числі:	150 год	150 год
Аудиторні:	74 год	18 год
Лекційні	36 год	8 год
Семінарські / Практичні	28 год	10 год
Лабораторні	10 год	-
Самостійна робота	70 год	124 год
Індивідуальна робота	6 год	8 год
Форма семестрового контролю	екзамен	екзамен

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – засвоєння знань про закономірності психічного та особистісного розвитку дитини від народження до вступу до школи, закономірності переходу від одного вікового етапу до іншого.

Завдання

- розкриття сутності, принципів, основних понять, методів психології дитячої, її значення в діяльності вихователя закладу дошкільної освіти;
- засвоєння знань про соціальну ситуацію, провідну діяльність та головні новоутворення психічного розвитку в немовлячому, ранньому та дошкільному віці;
- висвітлення особливостей психічних процесів, які обумовлюють життєдіяльність дитини на різних етапах дошкільного періоду, становлення її як особистості, провідних ліній в розвитку діяльності протягом перших 6-7 років життя;
- пізнання інформації про психологічну готовність дитини до школи, методи формування її у різних видах діяльності.

Очікувані результати навчання:

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі освіти повинні оволодіти **компетентностями**:

КЗ-3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

КЗ-7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

КЗ-8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

КЗ-12 Здатність до творчого пошуку і реалізації нових ідей, до самопрезентації та результатів своєї професійної діяльності; здатність до керування власним життям і кар'єрою, планувати і управляти культурними та соціальними проєктами, критично мислити.

КС-2. Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку базових якостей особистості (довільність, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага).

КС-5. Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку мовлення як засобу спілкування і взаємодії з однолітками і дорослими.

КС-6. Здатність до виховання в дітей раннього і дошкільного віку навичок свідомого дотримання суспільно визнаних моральноетичних норм і правил поведінки.

КС-9. Здатність до розвитку перцептивних, мнемічних процесів, різних форм мислення та свідомості в дітей раннього і дошкільного віку.

КС-13. Здатність до організації і керівництва ігровою (провідною), художньо-мовленнєвою і художньо-продуктивною (образотворча, музична, театральна) діяльністю дітей раннього і дошкільного віку.

КС-19. Здатність до комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами на засадах партнерства та взаємної відповідальності, самоконтролю та толерантної взаємодії.

КС-21. Здатність до формування у дитини ціннісного ставлення до людей і до самої себе з урахуванням особливостей культури, релігії, статі; мови, необхідних для реалізації свого особистісного потенціалу як члена суспільства.

ПР-02. Розуміти, описувати й аналізувати процеси розвитку, навчання та виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять та категорій.

ПР-04. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

ПР-17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

ПР-19. Збирати та аналізувати дані про індивідуальний розвиток дитини.

ПР-20. Враховувати рівні розвитку дітей при виборі методик і технологій навчання і виховання, при визначенні зони актуального розвитку дітей та створенні зони найближчого розвитку.

ПР-21. Розробляти індивідуальні програми соціалізації й адаптації дітей раннього і дошкільного віку.

ПР-27. Обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проєктивні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги.

3. Результати навчання за дисципліною

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач освіти повинен знати:

- явища з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного у контексті базових психологічних понять і категорій;
- закономірності психічного та особистісного розвитку дитини від народження до вступу до школи;
- особливості розвитку пізнавальних психічних процесів та становлення особистості у ранньому та дошкільному дитинстві;
- вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку в нормі, особливості розвитку обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими потребами;
- особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання у розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку;
- зв'язок між педагогічними впливами та досягнутими дітьми результатами;
- компоненти психологічної готовності дитини до школи, методи формування її у різних видах діяльності;

вміти:

- здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками;
- знаходити інформацію та самостійно аналізувати дані про індивідуальний розвиток дитини;
- визначати критерії і показники психічного й психофізичного розвитку дітей на різних етапах раннього та дошкільного віку;
- враховувати отримані дані при виборі методик і технологій навчання і виховання, визначенні зони актуального розвитку дітей та створенні зони найближчого розвитку;
- розробляти ефективні індивідуальні програми соціалізації й адаптації дітей раннього і дошкільного віку.;
- аналізувати і оцінювати педагогічні ситуації, вікові та індивідуально-психологічні особливості дітей;
- визначати та реалізовувати зміст і методи навчання і виховання дітей на основі психологічних знань;
- сприяти розвитку цілісної особистості в дитинстві, здатної до самовираження і самоудосконалення, соціально адаптованої відповідно до віку;
- встановлювати контакт з дітьми, ефективно впроваджувати особистісно орієнтовану модель виховання;
- «проектувати» розвиток особистості вихованців, цілеспрямовано знаходити раціональні способи досягнення педагогічної мети;
- працювати над собою, формуванням професійних якостей особистості, необхідних для роботи з дітьми.

4. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

Загальні питання психології дитячої. Психічний розвиток дитини у немовлячому та ранньому віці

Тема 1. Предмет, завдання і методи психології дитячої

Тема 2. Сутність і закономірності психічного розвитку дитини

Тема 3-4. Особливості психічного розвитку немовляти

Тема 5-6. Особливості психічного розвитку дітей раннього віку

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

Психічний розвиток дитини у дошкільному віці. Проблеми готовності до шкільного навчання та діяльності вихователя закладу дошкільної освіти

Тема 7-8. Психологічна характеристика діяльності у дошкільному віці

Тема 9-10. Розвиток пізнавальних процесів дошкільника

Тема 11-12. Розвиток особистості дошкільника

Тема 13-14. Психологічна готовність дитини до школи

Тема 15-16. Психологія особистості і діяльності вихователя закладу дошкільної освіти

Тема 17-18. Особливості психологічної допомоги та підтримки дітей у воєнний та післявоєнний час

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Загальні питання психології дитячої. Психічний розвиток дитини у немовлячому та ранньому віці												
Тема 1. Предмет, завдання і методи психології дитячої	14	2	2	2		8	15	1	2			12
Тема 2. Сутність і закономірності психічн. розвитку	11	2	2			8	13	1				12
Тема 3-4. Особливості психічного розвитку немовляти	18	4	4	2	1	7	17	1	2		2	12
Тема 5-6. Особливості психічного розвитку дітей раннього віку	18	4	4	2	1	7	17	1	2		2	12
Разом за змістовим модулем 1	62	12	12	6	2	30	62	4	6		4	48
Змістовий модуль 2. Психічний розвиток дитини у дошкільному віці. Проблеми готовності до шкільного навчання та діяльності вихователя ЗДО												
Тема 7-8. Психологічна характеристика діяльності у дошкільному віці	15	4	2	2	1	6	15	1			1	13
Тема 9-10. Розвиток пізнавальних процесів дошкільника	18	4	4	2	1	7	15	1	2		1	11
Тема 11-12. Розвиток особистості дошкільника	16	4	4		1	7	15	1	2		1	11
Тема 13-14. Психологічна готовність дитини до школи	13	4	2		1	6	15	1			1	13

Тема 15-16. Психологія особистості і діяльн. вихователя ЗДО	13	4	2			7	14					14
Тема 17-18. Особливості психологічної допомоги та підтримки дітей у воєнний та післявоєнний час	13	4	2			7	14					14
Разом за змістовим модулем 2	88	24	16	4	4	40	88	4	4		4	76
Усього годин	150	36	28	10	6	70	150	8	10		8	124
Модуль 2												
ІНДЗ			-	-		-			-	-	-	
Усього годин	150	36	28	10	6	70	150	8	10		8	124

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1.	Предмет, завдання і методи психології дитячої	2	2
2.	Сутність і закономірності психічного розвитку дитини	2	-
3.	Особливості психічного розвитку немовляти	4	2
4.	Особливості психічного розвитку дітей раннього віку	4	2
5.	Психологічна характеристика діяльності у дошкільному віці	2	-
6.	Розвиток пізнавальних процесів дошкільника	4	2
7.	Розвиток особистості дошкільника	4	2
8.	Психологічна готовність дитини до школи	2	-
9.	Психологія особистості і діяльності вихователя дошкільного навчального закладу	2	-
10.	Особливості психологічної допомоги та підтримки дітей у воєнний та післявоєнний час	2	-
	Всього	28	10

Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1.	Предмет, завдання і методи психології дитячої	2	-
2.	Сутність і закономірності психічного розвитку дитини	-	-
3.	Особливості психічного розвитку немовляти	2	-
4.	Особливості психічного розвитку дітей раннього віку	2	-
5.	Психологічна характеристика діяльності у дошкільному віці	2	-
6.	Розвиток пізнавальних процесів дошкільника	2	-
7.	Розвиток особистості дошкільника	-	-
8.	Психологічна готовність дитини до школи	-	-
9.	Психологія особистості і діяльності вихователя дошкільного навчального закладу	-	-
10.	Особливості психологічної допомоги та підтримки дітей у воєнний та післявоєнний час	-	-
	Всього	10	-

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1.	Предмет, завдання і методи психології дитячої	8	12
2.	Сутність і закономірності психічного розвитку дитини	8	12
3.	Особливості психічного розвитку немовляти	7	12
4.	Особливості психічного розвитку дітей раннього віку	7	12
5.	Психологічна характеристика діяльності у дошкільному віці	6	13
6.	Розвиток пізнавальних процесів дошкільника	7	11
7.	Розвиток особистості дошкільника	7	11
8.	Психологічна готовність дитини до школи	6	13
9.	Психологія особистості і діяльності вихователя дошкільного навчального закладу	7	14
10.	Особливості психологічної допомоги та підтримки дітей у воєнний та післявоєнний час	7	14
	Всього	70	124

8. Індивідуальні навчально-дослідні завдання

1. *Написати твір-роздум з подальшим обговоренням на одну із тем:*

- Вплив вихователя на формування особистості дитини;
- Бездарність дитини – наслідок відсутності виховання;
- Чи можна змінити темперамент дитини?;
- Чому діти фантазують?;
- Сучасні психологічні вимоги до закладу дошкільної освіти;
- Як сформувати соціальну компетентність дошкільнят?;
- Умови розвитку самосвідомості і формування самооцінки в дошкільному віці;
- Вплив батьків на формування пізнавальних інтересів у дітей дошкільного віку.

2. *Написати реферати на запропоновану тематику (один за вибором):*

- 1) Особливості експериментальних методів у психології дитячій.
- 2) Спостереження (бесіда, аналіз продуктів діяльності, тести) як метод психології дитячої).
- 3) Сучасні дослідження в галузі психології дитячої.
- 4) Роль навчання у психічному розвитку дошкільників.
- 5) Психічний розвиток дитини та провідна діяльність.
- 6) Врахування індивідуальних особливостей дітей у роботі вихователя ЗДО.
- 7) Роль педагога у керівництві процесом психічного розвитку дітей.
- 8) Роль сім'ї у психічному розвитку дитини.
- 9) Комплекс поживлення як головне новоутворення періоду новонародженості.
- 10) Немовля: від спілкування до дії і пізнання.
- 11) Емоційно-особистісне спілкування як провідна діяльність у немовлячому віці.
- 12) Роль рухової активності у психічному розвитку дитини немовлячого віку.
- 13) Особливості мовленнєвого спілкування немовляти.
- 14) Пізнавальний розвиток дитини першого року життя.
- 15) Предметна діяльність – провідна діяльність дітей раннього віку.
- 16) Розвиток спілкування з дорослими і однолітками в ранньому дитинстві.
- 17) Зародження гри у ранньому дитинстві.
- 18) Новоутворення пізнавальної сфери у період раннього дитинства.
- 19) Розвиток мовлення дитини раннього віку.
- 20) Розвиток самосвідомості у ранньому дитинстві.
- 21) Криза трьох років та пов'язані з нею новоутворення у розвитку дитини.
- 22) Дошкільник і дорослий: спілкування, співпраця, діалог.
- 23) Гра та її вплив на психічний розвиток дитини дошкільного віку.
- 24) Розвиток компонентів сюжетно-рольової гри протягом дошкільного дитинства.
- 25) Конструктивна діяльність дошкільника: значення, типи, особливості.
- 26) Психологічні особливості образотворчої діяльності дитини в дошкільному віці.
- 27) Специфіка трудової діяльності дошкільників.

- 28) Розвиток пізнавальних інтересів дошкільників – важливий чинник виховання особистості дитини.
- 29) Оптимізація системи міжособистісних взаємин у групі закладу дошкільної освіти.
- 30) Сенсорний розвиток дітей дошкільного віку.
- 31) Розвиток сприймання простору (часу, художніх творів, картин) у дошкільників.
- 32) Основні методи активізації уваги дітей старшого дошкільного віку.
- 33) Формування довільного запам'ятовування у дітей дошкільного віку.
- 34) Керівництво розвитком мислення дітей дошкільного віку.
- 35) Уява як підґрунтя творчої активності дитини та її особливості у дошкільному віці.
- 36) Дитяча словотворчість як шлях засвоєння дійсності та джерело діалогу з дорослим.
- 37) Соціальна компетентність дошкільнят: особливості, показники та шляхи розвитку.
- 38) Особливості розвитку самосвідомості і самооцінки дошкільника.
- 39) Головні новоутворення, пов'язані з мотиваційною сферою дошкільника.
- 40) Особливості перебігу почуттів дітей дошкільного віку та основні напрями їхнього розвитку.
- 41) Попередження емоційних порушень у дошкільників.
- 42) Розвиток і виховання вікових та індивідуальних особливостей волі дошкільника.
- 43) Урахування темпераменту дитини в навчально-виховній роботі вихователя.
- 44) Проблема розвитку обдарованих дітей у працях вітчизняних (зарубіжних) психологів.
- 45) Проблема кризи дітей сьомого року життя у працях вітчизняних психологів.
- 46) Складові компоненти психологічної готовності дітей до школи.
- 47) Психологічні вимоги до діяльності дошкільного навчального закладу.
- 48) Психологічна культура праці педагога закладу дошкільної освіти.

9. Методи навчання

Лекції з використанням сучасних інформаційних технологій, методи програмованого та проблемного навчання, розв'язування психологічних задач, інтерактивні методи в процесі обговорення питань семінарських та практичних занять (дискусія, мозкова атака, ділова гра, коментування висловлювань, психологічний тренінг), підготовка рефератів, повідомлень на задані теми.

10. Методи контролю

Поточне оцінювання під час семінарських, практичних занять, оцінка за самостійну та індивідуальну роботу, ІНДЗ, модульний та підсумковий контроль.

11. Критерії оцінювання результатів навчання

Оцінка	Критерії оцінювання
«відмінно»	ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
«добре»	ставиться за вияв студентом повних, системних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань. Але у відповіді студента наявні незначні помилки.
«задовільно»	ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.
«незадовільно»	виставляється студентові, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентові, який не спроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення ЗВО без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Денна форма

Поточне тестування та самостійна робота										ІНДЗ	Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2					25	10	100
Т1	Т2	Т 3-4	Т 5-6	Т 7-8	Т 9-10	Т 11-12	Т 13-14	Т 15-16	Т 17-18			
6	6	6	6	6	7	7	7	7	7			

Заочна форма

Поточне тестування та самостійна робота					ІНДЗ	Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2				
Т1	Т 3-4	Т 5-6	Т 9-10	Т 11-12	30	10	100
12	12	12	12	12			

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка в ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи, практики	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
75–81	C		
69–74	D		
60–68	E	задовільно	не зараховано з можливістю повторного складання
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	
1–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Рекомендована література

Основна

1. Павелків Р. В. Дитяча психологія: навч. посіб. К.: Академвидав, 2008. 432с.
2. Павелків Р. В. Дитяча психологія: навч. посіб. для самостійної роботи студента. К.: Академвидав, 2011. 376 с.
3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: Навч. пос. К.: Центр учбової літератури 2012. С. 1–347.
4. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія: Навч. пос. К.: Центр учбової літератури 2007. 392с
5. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К.: Либідь, 2003. 280 с.
6. Терлецька Л. Г. Психологія дитинства: практикум. Навч. Посібник. К.: Главник, 2006. 144 с.
7. Приходько Ю. О. Нариси становлення та розвитку дитячої психології: Навч. посібник для вищих навч. Закладів. К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 1999. 205 с.

Допоміжна

1. Артемова Л. В. Вчись граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільнят. К.: Томіріс, 1995. 112с.
2. Готовність дитини до навчання / Упоряд.: С. Максименко та ін. К.: Мікрос, СВС, 2003. 111с.
3. Емоційний розвиток дитини / Упоряд.: С. Максименко, К.Максименко, О. Главник. К.: Мікрос, СВС, 2003. 112с.
4. Інтелектуальні здібності дитини / Упоряд.: С.Максименко, К.Максименко, О. Главник. К.: Мікрос, СВС, 2003. 96с.
5. Костюк Г. С. Загальна характеристика онтогенезу людської психіки. *Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості*. К, 1989. С. 70-98.
6. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К.: Рад. школа, 1989. 608с.
7. Мислення дитини / Упоряд.: С.Максименко, Л.Кондратенко, О.Главник. К.: Главник, 2004. 112с.
8. Ніколенко Д. Ф., Проколієнко Л. М. Розумове виховання дітей дошкільного віку. *Дошк. пед. психологія*. К., 1987. – С. 92 – 104.
9. Пам'ять дитини / Упоряд.: С.Максименко, Л.Терлецька, О.Главник. К.: Главник, 2004. 112с.
10. Піроженко Т. Мовлення дитини: Психологія мовленнєвих досягнень дитини. К.: Главник, 2005. 112с.
11. Роговик Л. Психомоторика дитини. К.: Главник, 2005. 112с.
12. Розвиток пізнавальних процесів дитини / Упоряд.: С.Максименко, В.Маценко, О.Главник. К.: Мікрос - СВС, 2003. 112с.
13. Увага дитини / Упоряд.: С.Максименко, Л.Терлецька, О.Главник. К.: Главник, 2004. 112 с.
14. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): Навч. посіб. для вищ. навч. закладів. К.: Освіта, 1998. 255с.

14. Інформаційні ресурси

1. www.education.gov.ua – веб-сторінка Міністерства освіти і науки України.
2. <http://www.nbuv.gov.ua/> – Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського.
3. <http://www.gntb.n-t.org/> – Державна науково-технічна бібліотека України (Київ)
4. <http://www.library.edu-ua.net/> – Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О.Сухомлинського
4. <http://www.library.kr.ua/libworld/elib.html> – Бібліотеки в Інтернеті
5. <http://lib.meta.ua> – Бібліотека на Meta.ua (Харків)